

Presentatie over de eredienst, gehouden op 21 januari 2016 door Ad Verhage

1. **Liturgie: een bron van geloof** - Kennismaking met de Christelijke liturgie en haar Joodse wortels, toegespitst op de liturgie in de Veenendaalse Westerkerk.
2. **Handelingen 2: 42 – 47 - Een schets van het gemeentelven van de eerste Christengemeente**
En zij volhardden in de leer van de apostelen en in de gemeenschap, in het breken van het brood en in de gebeden. En er kwam vrees over iedereen; en er werden veel wonderen en tekenen door de apostelen gedaan. En allen die geloofden, waren bijeen en hadden alle dingen gemeenschappelijk; en zij verkochten hun bezittingen en eigendommen en verdeelden die onder allen, naar dat ieder nodig had. En zij bleven dagelijks eensgezind in de tempel bijeenkomen, en terwijl zij van huis tot huis brood braken, namen zij gezamenlijk voedsel tot zich, met vreugde en in eenvoud van hart; en zij loofden God en vonden genade bij heel het volk. En de Heere voegde dagelijks mensen die zalig werden, aan de gemeente toe.
3. **'Rond het licht dat leven doet' (Nieuwe Liedboek 287; tekst A.F. Troost, mel. Morgenglans der Eeuwigheid) – een lied waarin de essenties van de liturgie worden verwoord**
  1. Rond het licht dat leven doet,
groeten wij elkaar met vrede;
wie in voor- of tegenspoed,
zegen zoekt, mag binnentreden,
bij de Heer zijn wij hier thuis,
kind aan huis.
  2. Rond het boek van Zijn verbond,
noemen wij elkaar bij name,
roepen wij met hart en mond,
levenswoorden: ja en amen,
als de kerk van liefde leest,
is het feest.
  4. Rond de tafel, in de kring
Staat ons land, de oogst voor ogen, -
neem en eet, drink en gedenk,
Proef hoe zoet: Gods mededogen,
Die ons schenkt in de woestijn
brood en wijn.
  5. Rond het licht dat leven doet,
groeten wij elkaar met vrede.
Paaslicht straal ons tegemoet,
zegen wie Uw liefde delen,
licht dat dit geheim behoedt:
God is goed.

4. Wat is de aanleiding voor deze avond?

- a) Beleidsplan Westerkerk kent een onderdeel 'eredienst en liturgie'; dat moet actueel worden gehouden en richting geven aan de toekomst.
- b) Vanaf eind 2012: een projectgroep buigt zich intensief over 'eredienst en liturgie' formuleert voorstellen (mede n.a.v. vragen uit de gemeente).
- c) Eind 2015: de kerkenraad neemt een deel van de voorstellen over, een ander deel vereist verdere bezinning; oktober 2015: informatiebrief.
- d) 21 januari 2016: gemeenteavond over 'liturgie'; uitleg en toelichting op beleid.

5. Samenstelling van de projectgroep

Oktober 2012	Januari 2016
▶ Ds. A. Prins	▶ Ds. M. Karels
▶ Ds. W. Teeuwissen	▶ Ds. W. Teeuwissen
▶ Niels Lambers	▶ Joanne Versteeg
▶ Nelleke van 't Veer	▶ Nelleke van 't Veer
▶ Ad Verhage	▶ Ad Verhage

6. Een klein stukje uit het beleidsplan

We hebben een bezinning op de erediensten afgerond en verantwoorde keuzes richting de toekomst gemaakt. Aandachtspunten: We willen elementen uit de verschillende bijzondere diensten integreren in een herkenbare liturgie. Staande in de gereformeerde traditie komt in de liturgie van de gemeente het besef van de heiligheid van God tot uitdrukking.

7. Wat is liturgie?

- Is het een papier met de volgorde in een dienst?
- Is het een hobby van enthousiaste kerkgangsters?
- Is het uitgevonden na 1970 (liturgische beweging)?
- Is het vooral Rooms-Katholiek?
- Heeft het met de Bijbel te maken?
- Is het beleving of is het gestolde starheid?

8. Een definitie van liturgie

Liturgie is de manier waarop gelovigen samen vormgeven aan de manier waarop zij hun geloof in God (en Christus) ervaren en beleven (*Wereldwijd en door de geschiedenis heen is die vormgeving bijzonder divers; liturgiewetenschap houdt zich bezig met de bestudering van al deze manieren van vormgeving. Liturgie is dus geen Bijbelstudie/catechese/leerhuis; liturgie is ook geen persoonlijke meditatie.*)

9. Kernbegrippen in liturgie

- Gedenken
- Symbolen en Rituelen (ter ondersteuning van het gedenken)
- Ontmoeten en Vieren

10. Gedenken – aan de hand van het kinderlied ‘waarom staan die stenen daar?’

Waarom staan die stenen daar zomaar in het land,
twaalf stenen bij elkaar aan de waterkant?
Is het soms een spelletje?
Nee, 't is een verhaal.
Luister, ik vertel het je allemaal.

Twaalf stenen in een kring, hier bleef het water staan
en het volk van Israël ging droog door de Jordaan.
Nee, het is geen spelletje,
het is een verhaal.
Luister, ik vertel het je allemaal.

Twaalf stammen op een rij in een lange stoet,
liepen aan de ark voorbij Kanaän tegemoet.
Is het soms een spelletje?
Nee, 't is een verhaal.
Luister, ik vertel het je allemaal.

Veertig jaren in de woestijn, dromen van dit land,
en dan eind' lijkt thuis te zijn, dansend hand in hand.
Nee, het is geen spelletje,
het is een verhaal.
Luister, ik vertel het je allemaal.

Twaalf stenen, meer is 't niet, hier bij de Jordaan,
daarom, als een kind het ziet, blijf dan stille staan!
Is het soms een spelletje?
Nee, 't is een verhaal.
Luister, ik vertel het je allemaal.

11. Gedenksteden in Jozua 4

‘Wanneer uw kinderen morgen vragen zullen: Wat betekenen deze stenen voor u? 7 dan moet u tegen hen zeggen dat het water van de Jordaan werd afgesneden voor de ark van het verbond van de HEERE. Toen hij door de Jordaan ging, werd het water van de Jordaan afgesneden. Daarom zullen deze stenen voor de Israëlieten tot een gedenkteken zijn tot in eeuwigheid. 8 De Israëlieten deden zoals Jozua geboden had. Zij namen twaalf stenen op uit het midden van de Jordaan, zoals de HEERE tegen Jozua gezegd had, volgens het aantal stammen van de Israëlieten; en zij namen ze met zich mee naar de overkant, naar het kamp, en legden ze daar neer.

12. Gedenken

- Gedenken is meer dan denken, is meer dan herdenken. Het is denken met een actief vervolg.
- God gedenkt eerst: ‘wat is dan de sterveling dat U hem gedenkt en het menskind dat U naar hem omziet?’
- God wordt aangeroepen om te gedenken: ‘Gedenk aan uw barmhartigheid, Heer’.
- God wil dat de mens gedenkt: ‘deze dag zal een gedenkdag zijn’.

13. Nog een paar teksten over gedenken

- Dan zal Ik gedenken aan Mijn verbond met Jakob, en ook aan Mijn verbond met Izak, en ook aan Mijn verbond met Abraham zal Ik gedenken, en aan het land zal Ik gedenken.
- Want gij zult gedenken, dat gij een dienstknecht in Egypteland geweest zijt, en dat de HEERE, uw God, u van daar heeft uitgeleid door een sterke hand en een uitgestrekte arm; daarom heeft u de...
- Ik zal de daden des HEEREN gedenken; ja, ik zal gedenken Uw wonderen van ouds her.

14. Gedenken – wat doet dat met je?

- Gedenken geeft beleving, geeft vertrouwen: ‘Ik zal de daden van de Heer gedenken’; ‘k zal gedenken hoe voor dezen’.
- Gedenken heeft een verhaal nodig, of zichtbare tekens (symbolen en rituelen).
- Brood, wijn (doet dit tot mijn gedachtenis), water, kaars, liturgisch bloemstuk.
- In het oude testament: God schrijft exact voor hoe hij ‘gedacht’ wil worden (symbolen en rituelen rondom Pesach, inrichting van de tabernakel); een paar voorbeelden:

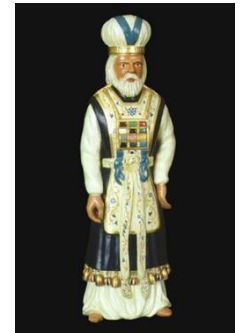
15. Symbolen en rituelen helpen bij het gedenken

- Gij zult ook een kandelaar van louter goud maken. Van dicht werk zal deze kandelaar gemaakt worden, zijn schacht, en zijn rietjes; zijn schaaltjes, zijn knopen, en zijn bloemen zullen uit hem zijn .... Gij zult hem ook zeven lampen maken, en men zal zijn lampen aansteken, en doen lichten aan zijn zijden. Exodus 25: 31, 37
- Zo zullen zij een ark van sittimhout maken; twee ellen en een halve zal haar lengte zijn, en anderhalve el haar breedte, en anderhalve el haar hoogte.... En maak handbomen van sittimhout, en overtrek ze met goud. Exodus 25: 10, 13

- Gij zult ook een tafel maken van sittimhout; twee ellen zal haar lengte zijn, en een el haar breedte, en een el en een halve zal haar hoogte zijn.... En gij zult op deze tafel altijd het toonbrood voor Mijn aangezicht leggen. Exodus 25 : 23, 30
- En gij zult voor uw broeder Aaron heilige klederen maken, tot heerlijkheid en tot sieraad...En zullen den efod maken van goud, hemelsblauw, en purper, scharlaken en fijn getweerd linnen, van het allerkunstelijkste werk. Exodus 28: 2, 6
- En Aaron zal zijn beide handen op het hoofd van de levende bok leggen, en zal daarop al de ongerechtigheden der kinderen Israels, en al hun overtredingen, naar al hun zonden, belijden. Leviticus 16 : 21
- Spreek tot Aaron en zijn zonen, zeggende: Alzo zult gijlieden de kinderen Israels zegenen, zeggende tot hen: 'De Heere zegene u, en behoede u! De Heere doe Zijn aangezicht over u lichten. De Heere verheffe Zijn aangezicht over u en geve u vrede!!';zo zullen zij Mijn Naam op de kinderen Israels leggen; en Ik zal hen zegenen. Numeri 6: 23 - 27

16. Symbolen en rituelen in de Westerkerk

- Welke zichtbare symbolen zijn er in de Westerkerk?
- Welke rituelen kennen we?

17. Gedenken in de nieuw-testamentische gemeenten met symbolen en rituelen

18. Wat nemen we hiervan mee voor de eredienst in de Westerkerk?

- Schaal voor collectezakken op de avondmaalstafel
- De Paaskaars
- Het Kruis
- Namen van gedoopten en overledenen zichtbaar in de kerk

19. ‘Gedenksteden in de tijd’ – Gedenken door de tijd heen

Het gedenken kent symbolen en rituelen, maar kleurt ook de tijd.

- Het dagritme – getijden (jodendom: gebedstijden/offertijden)
- Het weekritme – sabbat- zondag
- Het maandritme (alleen in het jodendom)
- Het jaarritme – kerkelijk jaar (gedenkjaar)

20. Het gedenkjaar

In het joodse gedenkjaar	In het christelijke gedenkjaar
Rosj hasjana (joods nieuwjaar) Jom Kippoer (grote verzoendag) Soekot (loofhuttenfeest) Simchat tora (vreugde der Wet) Chanoeka (lichtfeest) Pesach Sjavoet (wekenfeest) Poerim (lotenfeest)	Kerst (valt wel ongeveer gelijk met Chanoeka, maar heeft daar qua oorsprong niet mee te maken) Pasen (deels afgeleid van Pesach) Pinksteren (deels afgeleid van Sjavoet)

21. Ontmoeten

- Eredienst is ontmoeting.
- God ontmoet mensen, mensen ontmoeten God.
- ‘Waar twee of drie in Mijn naam vergaderd zijn..... ‘
- Kerntekst uit Handelingen over de samenkomst van de gemeente: ‘Ze bleven trouw aan het onderricht van de apostelen, vormden met elkaar een gemeenschap, braken het brood en wijdden zich aan het gebed’.
- In een dienst is een soort van interactie tussen God en mens en tussen mensen onderling.

22. Vieren

- Daar waar gedenken en ontmoeten vreugde oproept, wordt het vieren.
- ‘we hebben iets te vieren’; ‘dit moet gevierd’.
- Een kerkdienst wordt ook vaak ‘viering’ genoemd; denk ook aan viering van het avondmaal.
- Bar Mitswa
- Vreugde der wet
- Sjabbat = feest
- Kerst-, Paas- en Pinksterfeest

Vreugde der wet

Bar Mitswa

23. Ontmoeten en vieren in onze eredienst

Uit Handelingen 2:

- onderricht van de apostelen
- gemeenschap
- breken van het brood
- gebed

Daarvan afgeleid:

- Dienst van het Woord
- Dienst van gebeden en gaven
- Dienst van de tafel

Daaraan vooraf: Voorbereiding

24. Wat houdt die ontmoeting in?

- Er is interactie: God spreekt tot ons (↓), wij spreken tot God (↑), wij spreken tot elkaar (→).
- God spreekt tot ons door de Schrift, door de verkondiging (de preek), door zegenwoorden en door de sacramenten; de predikant spreekt namens God .
- Wij spreken tot God door reactie met een lied, door gebed en door beamen van zijn zegen, soms bij monde van de predikant.
- Wij spreken tot elkaar in bemoediging en belijdenis.

25. Dat levert deze liturgie op:

<p>Voorbereiding (intrede)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Votum (bemoediging – onze hulp) → • Groet (Vrede zijn u van God de Vader...)↓ • Amen ↑ • Intochtslied ↑ • Gods gebod ↓ • Lied ↑ <p>Dienst van het Woord</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gebed om opening v.h. Woord↑ • Schriftlezing ↓ • Lied ↑ • Preek ↓ • Lied ↑ • Geloofsbelijdenis ↑→	<p>Dienst van gebeden en gaven</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gebed ↑ • Gaven (↑→) • Lied ↑ <p>Wegzending en zegen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zegen ↓ • Amen ↑
--	--

26. Wat we hiervan meenemen

- Gezongen Amen aan het eind van de dienst.
- Geloofsbelijdenis na de verkondiging (ons belijden volgt op Gods verkondiging van genade).
- Intrede: Ook de Straatburgse liturgie van Calvijn kan gehanteerd worden:
  - Intochtslied ↑
  - Gebed om schuldvergeving ↑
  - Genadeverkondiging ↓
  - Lied ↑
  - Gebod ↓

Dan volgt: Dienst van het Woord.

(Zie voor een nadere toelichting nr. 31)

27. Muziek in de liturgie – de situatie in het Oude Testament bij de tempeldienst (Uit Kronieken)

De nakomelingen van Asaf, Heman en Jedutun werden door David en de hoofden van de eredienst van de gewone taken vrijgesteld om de lofliederen te zingen onder begeleiding van lieren, harpen en cimbalen. Zij allen begeleidden hun vaders Asaf, Jedutun en Heman op cimbalen, harpen en lieren bij de lofzang in de tempel van de HEER, en luisterden zo, volgens de aanwijzingen van de koning, de dienst in de tempel van de HEER op. 7 Met hun andere verwanten die in de zangkunst voor de HEER waren opgeleid, bestond de groep volleerde zangers uit tweehonderdachtentachtig man.

8 De zangers werden door loting in wisseldienst ingedeeld, zonder onderscheid te maken tussen oud en jong, volleerde zangers en leerlingen.

28. Muziek in de liturgie anno 2016 – de verbinding met de traditie

- Zang door de gemeente staat centraal.
- Verbinding met Israël en de traditie – psalmen zingen.
- Verbinding met de wereldwijde kerk vroeger en nu: Gezangen van alle tijden en plaatsen.
- Vanuit de traditie sinds 17^e eeuw: begeleiding door orgel.
- Ook muziek ondersteunt de kracht van de liturgie.
- **Nieuw: Orgelspel na binnenkomst kerkenraad; markeert de overgang tussen onderlinge ontmoeting en het mentaal ‘binnentreden’ in de gewijde ruimte.**
- **De psalmen, oude en nieuwe(re) berijming, worden gespeeld zoals ze in het Liedboek voor de Kerken (1973) genoteerd staan. De later ingeslopen verhogingen worden niet meer gespeeld.**

29. Muziek in de liturgie anno 2016 – de verbinding met de hedendaagse cultuur

- Sinds de laatste jaren worden nieuwe liederen, verwant aan de lichte muziek uit de hedendaagse cultuur; orgel past daar niet altijd bij.
- Piano neemt een steeds belangrijker rol in. Vanwege die belangrijke rol is er het voornemen om de gemeentezang in de Westerkerk te verrijken door de aanschaf van een vleugel (=piano).
- Sinds november 2015: regelmatig diensten met band/zanggroep/instrumenten (aangekondigd via een gemeentebrief eind oktober).

30. Punten in het beleidsplan die nadere bezinning vereisen (bezinning in 2016):

- Inschakelen van lectoren voor de schriftlezing?
- Is het mogelijk om op de morgen van de avondmaalsviering dat in één keer te doen in plaats van in twee keer?
- Is het uitvoerbaar om vaker avondmaal te vieren dan vier keer per jaar?
- Kunnen in de gebeden ook anderen dan de voorganger participeren?
- Is het wenselijk om in de invulling van de avonddiensten andere keuzes te maken dan nu gebruikelijk is?

31. De Straatsburgse liturgie – een nadere toelichting, toegevoegd na de gemeenteavond op 21-1

De liturgie in onze eredienst gaat vooral terug op de reformator Calvijn. Deze werkte aanvankelijk in Straatsburg en stond een liturgie voor, die wat uitgebreider is dan die wij in de Westerkerk kennen. Later, toen hij werkzaam was in Geneve, werden hem door het stadsbestuur – dat veel macht had op kerkelijk terrein – beperkingen opgelegd en ontstond de (meer sobere) Geneefse liturgie, welke wij tot nu toe gebruiken. In de Straatsburgse liturgie is het begin van de dienst anders. Allereerst wordt een gebed om schuldvergeving gebeden, daarna wordt van Godswege de genade verkondigd en dan volgt het gebod als regel der dankbaarheid. Het gebed om de opening van het Woord houdt dan ook alleen in dat gebeden wordt om verlichting met de Heilige Geest voor schrift en verkondiging.